

Arap Dilinde Münâdâ Ve İşlevleri

Prof.Dr. M. Akif ÖZDOĞAN*

Özet

Arapçada münâdâ, nidâ edatıyla birine seslenmek ve onu çağırarak gerçekleşir. Münâdâ, hazfedilmiş bir fülün mefûlün bihi konumundadır. Münâdâdan önceki isim, fül takdiri ile ihbâri cümle iken, münâdâlı yapı, talebî cümleye dönüşmüştür. Münâdâ üslûbu, icâz ve ihtisâr yoluyla lafız-anlam güzelliği oluşturur.

Anahtar kelimeler: Münâdâ, nidâ edatı, hazf, anlam.

The Vocative (Munada) In Arabic Language And Its Functions

Abstract

Mafoul behi (direct object) is also expressed by munada (vocative), esteghal (syntactical regimen), eghra (temptation), tahzeer (warning) and ekhtesas (specialization). In addition to expressing ta'keed, the vocative creates word-meaning beauty by the way of brevity and shortness. While the noun without vocative particle was informational sentence with a suppositional verb, the noun with vocative particle becomes requisitional sentence. Of those, munada occurs by addressing to some one with vocative particles. Munada which occurs by addressing some one is the direct object (mafoul behi) of an omitted verb.

Keywords: Vocative (munada), vocative particle (particle of munada), omitting (hazf), meaning.

Giriş

Arap dilinde fiili hazfedilerek mefûlün bih olarak kullanılan beş çeşit ifade biçimi bulunmaktadır. Bunlar, münâdâ, iştigâl, iğra, tahzîr ve ihtisâstır¹. Bu beş kavramın üslûbu, işlevi ve özellikleri birbirinden farklı olsa da, ortak özellikleri hazfedilmiş bir fiilin mefûlün bihi olmalarıdır. Bunlar, değişik üslupları ile Arapçada lafız-anlam açısından veciz ve zarif üslup oluşturmaktadır.

Fiilleri hazfedilen mefûllerin, en fazla kullanılanı münâdâdır. Münâdâ, nidâ harfinden sonra bir kişiye seslenme ve onun çağırılmayı ifade eder. Konuşmacı, münâdâ sayesinde muhatabın dikkatini toplayıp, söyleyeceği söze onu hazırlar. Bazen nidâ harfi olmadan da birine seslenilir ki bu ifade tarzı da acele ve önemli bir iş durumunda kullanılır.

Münâdâ hazfedilmiş fiili ile beraber, ibtidâiyye cümlesi oluşturur ve kendisinden sonraki cümle yeni bir cümle olur. Münâdâdan sonra gelen yeni cümle, istinâfiye cümlesi olarak kabul edilmiştir.

Münâdâ yapılan isim, daha önce hüküm belirten ihbârî cümlelerin ögesi iken, nidâ ile birlikte talebî cümlelerin ögesi

* KSÜ İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Bu beş kavram, Arap dili kaynaklarında fiilleri hazfedilmiş mefûller başlığı altında ele alınmaktadır.

Bkz. İbn Hişâm el-Ensârî, *Şerhu Katri'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ*, neşr. Muhyiddîn 'Abdulhamîd, Dersaadet, tsz, s.202-209; es-Suyutî, Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz, I, s.130-134, İbn 'Akîl, Behâuddîn Abdullâh, *Şerhu İbn 'Akîl*, I, neşr. Muhyiddîn 'Abdulhamîd, İhyâ'u'd-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, tsz, I, s.255-260; es-Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Yûsuf, *Miftâhu'l-'Ulûm*, neşr. Na'im Zarzûr, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983, s.54; Muhammed el-Antâkî, *el-Minhâc*, Tebliğ Yay., İstanbul, 1985, s.118-126.

haline gelmektedir².

Münâdâ, müfred, tesniye, cemi, muzâf, şebîh bi'l-muzâf, nekre-i maksûde, nekre-i gayr-i maksûde, harf-i tarîf, tenvin, marife, nekra, ism-i mevsûl, ism-i işâret, hazf, zikr gibi kavramlarla irtibatlıdır. İstigâse, nüdbe, taaccüb üslupları da, münâdâ kapsamındadır.

Münâda Kavramı

Münâdâ lügatte, masdar formuyla, sesin yüksek çıkması, sesin güzel ve gür olması, birinin bağırması anlamlarına gelmektedir³. İstilâhî olarak münâdâ, nidâ edatlarından biri ile seslenen, çağırılan isim veya kelimelere denir⁴. Münâdâ, nidâ harfinden sonra gelen ve fiili hazfedilen bir kelime olarak, mefulün bih ögesi konumundadır.

يا فریدُ اذهبْ إلى السوق “*Ferit, Çarşıya git*” cümlesinde, يا nidâ edatı, فریدُ ise münâdâ olup mefulün bih konumundadır. اذهبْ إلى özel isim (alem) olduğundan, mahallen mansuptur. اذهبْ إلى السوق cümlesi ise, istinafiye cümlesi (yeni cümle) olup, münâdâ yapısından bağımsızdır.

“*Ey insanlar! Rabbinizden korkun! Çünkü kıyamet vaktinin depremi müthiş bir şeydir!*”, ayetinde⁵, أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ nidâ edatı, أَيُّهَا ise, münâda konumunda olup mahallen mansuptur.

² Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, İhyâ'u't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1963, s.76.

³ İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mukrim, *Lisânu'l-'Arab*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1990, XV, s.317; *ez-Zemahşerî*, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ömer, *Esâsu'l-Belâga*, neşr. Abdurrahmân Mahmûd, Dâru'l-Ma'rifet, Beyrut, s.451.

⁴ İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl, *el-Usûl fi'n-Nahv*, neşr. el-Huseyn el-Fetlî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1999, I, s.329; İbn Ye'îş, *Şerhu'l-Mufasssal li'z-Zemahşerî*, neşr. Seyyid Ahmed-'Abdulcevâd 'Abdulganî, el-Mektebetu't-Tevfikîyye, Kahire, tsz, I, s.262.

⁵ Hacc, 22/1

Münâdânın Fiilinin Hazfedilmesi

Arap dilinde hazf, cümle içindeki bir ögenin veya bir harfin düşürülmesi anlamına gelmektedir⁶. İcâz ve ihtisâr olarak da adlandırılan hazf, ifâdede kolaylık ve rahatlık sağlar⁷. ‘Abdulkâhir el-Curcânî hazf üslûbunun, normal üsluptan daha etkili ve fasih olduğunu belirtir ve şu değerlendirmeyi yapar⁸: “Hazf, zarif, ilginç ve gizemli bir üsluptur. Hazf, insana ince ve derin düşünce ufku verir. İnsan hazf yetisiyle, dilde taklitten zevke ulaşır”⁹.

Cümle dizgisinde ögelerin, yerlerinin korunması esastır. Ancak karine bulunması durumunda hazf yapılabilir¹⁰. Kuran-ı Kerimde de yer yer hazifler yapılmıştır.

Örneğin, *وَلَوْ أَنَّ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ*, “Onlara gökleri ve yeri kim yarattı diye sorsanız, “Allah” derler”, ayetinde¹¹, *لَيَقُولُنَّ اللَّهُ* cevabındaki fiil, cümlenin bağlamındaki karineden dolayı hazfedilmiştir. Takdiri: *خَلَقَهُنَّ اللَّهُ* şeklindedir. İbn Reşik, hazfî, işâret sanatları arasında görür ve hazfedilen lafızların anlamının işâret ve uğraşı yoluyla tespit edilebileceğini vurgular ve *فقالت لها: قومي فقالت قاف* “Ona kalk dedim. O da “kalktım”, dedi”, sözünde *قاف* lafzının *قَامَتْ* lafzından hazf olduğunu belirtir¹².

⁶ Ahmed Matlûb, *Mu‘cemu’l-Mustalahâti’l-Belâgiyye ve Tatavvurihâ*, Matba‘atu’l-Mecma‘i’l-İlmî, Bağdat, 1986, s.425; Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, II, s.119.

⁷ İbn Reşik, Ebû Ali Hasen el-Kayrevânî, *el-‘Umde fî Mehâsini’ş-Şi‘r ve Âdâbihi ve Nakdih*, neşr. Muhammed ‘Abdulhamîd, Dâru’l-Cil, Beyrut, 1982, II, s.310.

⁸ ‘Abdulkâhir el-Curcânî, *Delâ’ilu’l-İcâz*, neşr. Mahmûd Muhammed Şâkir, Mektebetu’l-Hâncî, Kahire, 1984, s.146.

⁹ ‘Abdulkâhir el-Curcânî, *Delâ’ilu’l-İcâz*, s.146.

¹⁰ Sîbeveyhi, Ebû Bişr ‘Amr b. Osmân, *el-Kitâb*, neşr. ‘Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu’l-Hâncî, Kahire, 1988, I, s.307; Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, s.148.

¹¹ Zümer, 39/38

¹² İbn Reşik, *el-‘Umde*, I, s.310.

Nidâ edatından sonra gelen münâdâ, fiili hazfedilmiş bir öge, mefulün bih konumundadır. Örneğin, يا أحمد “Ahmet”, ifadesinde, أحمد münâdâ, mahallen mansup, hazfedilmiş bir fiilin meflün bihidir. Takdiri ise, أنادي fiilidir.

Münâdânın Amacı

Münâdânın amacı, nidâ edatlarıyla, muhataba seslenmek, onun dikkatini toplamak ve muhatabın söylenecek sözü dinlemesini sağlamaktır¹³. Münâdâda aslanan çağrının akıllı varlıklar için kullanılmasıdır. Zira münâdânın akıllı varlık için kullanılması mesajın iletilmesinde önemli etken olmaktadır. Bazen münâdâ, belağî amaçlardan dolayı mecazî olarak gayr-i âkil varlıklar için de kullanılabilir¹⁴.

وَقِيلَ لِيَلْعَلِّيَ أَمْلُغُ إِذْ وَدَّ مَا سَمَاءُ أَقْلًا عَرَبِيٍّ وَغِيضَ الْمَاءِ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ
“Ey yer suyunu yut! Ve ey gök (suyunu) tut! denildi. Su çekildi; iş bitirildi; (gemi de) Cûdî (dağının) üzerine yerleşti”, ayetinde¹⁵, hitap yeryüzüne ve gökyüzüne yapılmıştır.

Nidâ Edatları

Arap dilinde çok sayıda nidâ edatı bulunmaktadır. Bunların bir kısmı yakın varlığa, diğer bir kısmı ise uzak varlığa işaret etmektedir. Münâdânın başına geçen nidâ edatları şunlardır.

يا	أ	أي	هيا	آ	أيا
----	---	----	-----	---	-----

Nidâ edatları genellikle, “ey, ya” anlamındadır¹⁶.

¹³ Hasen ‘Abbâs, *en-Nahvu’l-Vâfi*, Dâru’l-Me‘ârif, Kâhire, tsz., IV, s.5; Mahmûd Matrâcî, *fi’n-Nahv ve Tatbîkâtihî*, Daru’n-Nehda, Beyrut, 2008, s.407.

¹⁴ Münâdânın gayr-i âkil varlıklar için kullanımı, Kurân-ı Kerim’de Allah’ın ateşe, yeryüzüne, dağa vs. hitabı olarak ortaya çıkmaktadır. Fabl türünde ise, hayvanların birbirine hitabıyla gerçekleşmektedir.

¹⁵ Hûd,11/44

¹⁶ İbn Ye’îş, *Şerhu’l-Mufasssal*, I, s.261; Hasen ‘Abbâs, *en-Nahvu’l-Vâfi*, IV, s.5; El-Galâyînî, *Cami’u’d-Durûsi’l-‘Arabiyye*, III, el-Mektebetu’l-‘Asriyye,

a. يا edatı: Bu, en çok kullanılan nidâ edatı olup, nidâ edatlarının da aslıdır¹⁷.

قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئِهِمْ بِأَلْسِنَتِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَاءِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

“Allah 'Ey Adem onlara isimlerini söyle' dedi. Adem isimlerini söyleyince, Allah 'Ben gökler ve yerde görünmeyeni biliyorum, dedi”, ayetinde¹⁸, يَا edatı, duruma göre yakın, orta ve uzaklık için münâdânın bütün çeşitlerinde kullanılır.

b. أ edatı: أ edatı, yakın için kullanılan nidâ edatıdır. “Ey dostlarım bana yaklaşın!” ifadesinde أ harfi, yakın için kullanılan nidâ edatıdır.

أ رَبِّ الْكَوْنِ مَا أَعْظَمَ قُدْرَتَكَ وَأَجَلَّ شَأْنَكَ “Ey kainatın Rabbi! Kudretin ne büyük, şanın ne yüce!”, cümlesinde de أ edatı, yakın nidâ edatıdır. İmruu'l-Kays'ın aşağıdaki beytinde أ edatı, yakın nidâ edatı olarak kullanılmıştır¹⁹. (Serî).

إِنْ كُنْتِ قَدْ أَزَعْتِ صَبِيَّ فَأَجْمِلِي	إِطْمِمْ مَهْلًا بَعْضَ هَذَا التَّدَلُّلِ
“Ey Fatma! Bu nazlanmayı bırak! Benden ayrılmaya karar verdiysen bana iyi davran!”	

c. أَيُّ edatı: أَيُّ edatı, yakın, orta ve uzak için kullanılır²⁰. Örneğin, أَيُّ رَبِّ “Ey Rabbim”; أَيُّ صَاحِبِ الْمَوْئِدَةِ “Ey mürüvvet sahibi!”; أَيُّ بَنِي إِيَّاكَ وَالذَّمِّحَةَ “Ey oğlum, gıybettten sakın” gibi.

Beyrut, 1983 s.109; Ahmed Muhtâr-Mustafa en-Nahhâs-Muhammed Hamâse, *en-Nahvu'l-Esâsi*, Zâtu's-Selâsil, Kuveyt, 1994, s.583.

¹⁷ İbn Hişâm, *Mugni'l-Lebîb*, neşr. Mâzin-Mubârek-Muhammed Hamdullâh-Sa'îd Efgânî, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1992, s.488; el-Galâyîni, *Cami'u'd-Durûsi'l-'Arabiyye*, III, s.109.

¹⁸ Bakara, 2/233

¹⁹ İmruu'l-Kays, *Dîvân*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1972, s.32.

²⁰ İbn Hişâm, *Mugni'l-Lebîb*, s.106.

d. آ edatı: Uzaklık için kullanılır. آ صدیقی “Ey arkadaşım”.

e. هيا edatı: Uzaklık için kullanılır. هيا ظالما “Hey zalim”; هيا مُحَمَّدٌ تَعَالَى “Hey Muhammed gel”.

f. أيا edatı: Uzaklık için kullanılır. أيا رافعاً لِمِمْ “Ey bağrağı kaldıran kişi”.

g. وا edatı ise, nüdbe için kullanılır. وَا عَلِيٌّ “Vay Ali”.

Nidâ Edatının İsim, Sıfat, Harf Ve Fiilin Başına Geçmesi

Nidâ edatı, genellikle münâdâ yapılacak ismin başına geçer. Bu isimler özel isim olduğu gibi, diğer isimler de olabilir. Nidâ edatından sonra genellikle isim gelir. Nidâ edatından sonra sıfat, harf ve fiil de gelebilir. Ancak nidâ edatından sonra isim ve sıfat gelmediği durumlarda nidâ edatı işlevselliğini kaybeder ve tenbih edatı konumuna gelir²¹. Münâdâ yaygın olarak isim şeklinde gelir. Bunlar;

a. Nidâ edatından sonra sıfatın gelmesi: Şebîh bi'l-muzaf olarak gelen münâdâ, sıfat olarak gelir. Örneğin, يَا جَامِعَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ “Ey insanların kıyamet günü cemedecek kimse!” ifadesinde, جَامِعَ münâdâsı, sıfat olarak gelmiştir.

b. Nidâ edatından sonra harfin gelmesi: Bazan nidâ edatından sonra harf (edat) gelebilir. Örneğin, قَالُوا يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَرَجَمَ لَمِي مِنَ الْكُفْرِينَ “Keşke kavmim, 'Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını bilseydi!' dedi”, ayetinde نِيدَا edatı, لَيْتَ harfinin başında gelmiş, ancak nidâ anlamının dışına çıkarak tenbih anlamı ortaya çıkmıştır.

c. Nidâ edatından sonra fiilin gelmesi: Nidâ edatı,

²¹ Muhammed el-Antâkî, *el-Minhâc*, s.347.

nadir de olsa fiilin başına geçebilir. Aşağıdaki beyitte, nidâ edatı, رَضُ اللَّهُ فَيَا نَعْمَ مَدِينُ cümlesinin başında gelmiştir²².

رَضُ اللَّهُ فَيَا نَعْمَ مَدِينُ	قُلْ لِمَنْ حَسَلْ مَالًا وَاقْتَنَى
“Mal elde edip kazanan kişiye de ki: Bu malları Allah’a ödünç ver. Allah en iyi borç sahibidir”.	

Nidâ edatından sonra münâdâya uygun isim/sıfat gelmediği için nidâ anlamının dışına çıkararak tenbih anlamı ortaya çıkmıştır.

Nidâ Edatının Hazfedilmesi

Münâdâ, nidâ edatından sonra gelmekle birlikte nidâ edatı hazfedilmiş olarak da gelebilir. Ancak nidâ edatlarından sadece işlevselliği ve yaygın kullanımından dolayı لَ edatı hazfedilebilir. Diğer nidâ edatları, az ve sınırlı kullanımları nedeniyle hazfedilemez²³. Örneğin, خالد ifadesinde خالد münâdâdır. Nidâ edatı ise hazfedilmiştir. Takdiri, لَ edatıdır.

Nidâ edatı, değişik amaç ve gaye için hazfedilir. Bu amaçlar şunlardır²⁴;

1. Acele etmek: Muhatapla acele bir şekilde konuşmak istenildiğinde nidâ edatı hazfedilebilir. Örneğin, خالد احذر “Halit, dikkat et!”.

يُوسُفُ أَعْرَضَ عَنَّا هَذَا وَاسْتَغْفِرُنِي لِذَنْبِكَ إِنَّكَ كُنْتَ مِنَ الْخَاطِئِينَ “Ey Yusuf! Sen bundan (olanları söylemekten) vazgeç! (Ey kadın!) Sen de günahının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun” ayetinde²⁵, Mısır Aziz’i, nidâ edatını kullanmadan acele ile “Yu-

²² Hasen ‘Abbâs, *en-Nahvu’l-Vâfi*, IV, s. 9

²³ Sibeveyh, *el-Kitâb*, s. 280; Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâ’idu’l-Esâsiyye*, neşr. Ahmed Kâsım, el-Mektebetu’l-‘Asriyye, Beyrut, 1988 s.228; Fâdil es-Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, Dâru’l-Fikr, Ammân, 2009, IV, s. 277.

²⁴ Fâdil es-Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, I, s.277-278.

²⁵ Yûsuf, 12/29

suf” diyerek söze başlamıştır.

2. İcâz ve ihtisâr: Sözün kısa ve muhtasar bir şekilde söylenmesi gerektiğinde nidâ edatı hazfedilebilir.

﴿قَالَ ابْنُ أُمِّ إِبْنِ الْقَوْمِ أَسْتَضِعُّ نُوْنِي﴾ (Kardeşi) “Ey anam oğlu” dedi, “Kavim beni güçsüz buldu” ayetinde²⁶, Harun (as), abisi Hz. Musa’ya durumu muhtasar bir şekilde anlatmak için nidâ edatını kullanmamıştır.

3. Nimetlerin hatırlatılması: Nimetlerin hatırlatılması durumunda da nidâ edatı hazfedilebilir. Örneğin, ﴿اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ﴾ اعملوا آل داود Davud ailesi! Şükredin. Kullarımdan şükreden azdır!” ayetinde²⁷, Davut ailesine nimetleri hatırlamaları ve bunlara şükretmeleri talep edildiğinden, nidâ edatı hazfedilmiştir.

4. اَ edatı ile münâdânın kullanılmasında tenbih ve ceza uyarısı yapılırken; nidâ edatının hazfedilmesiyle tenbih ve ceza uyarısı ortadan kalkar.

Örneğin, ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي لُللُّوَالِي لَيْكُمْ جَمِيعًا﴾ De ki: “Ey insanlar! Muhakkak ki; ben, sizin hepinize (gönderilen) Allah’ın Resûlüyüm”, ayetinde²⁸, uyarı ve tenbih vardır.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ﴾ Ey insanlar! Rabbinizden korkun! Çünkü kıyamet vaktinin depremi müthiş bir şeydir!, ayetinde²⁹ ceza uyarısı vardır.

﴿يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّبَكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ﴾ Ey insan! Rabbine karşı seni aldatan nedir?, ayetinde³⁰ de uyarı vardır.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ﴾ Ey insanlar!

²⁶ Arâf, 7/150

²⁷ Sebe, 34/13

²⁸ Arâf, 7/158

²⁹ Hacc, 22/1

³⁰ İnfıtâr, 82/6

lar! Allah dilerse sizi yokluğa gönderip başkalarını getirir; Allah buna kadirdir, ayetinde³¹ ise, لَ edatı hazfedildiği için tenbih ve ceza uyarısı yoktur.

5. Münâdâ ile münadî arasındaki yakınlıktan dolayı, nidâ edatı hazf edilebilir.

“Melekler dediler ki: Allah'ın emrine şaşıyor musun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir.” ayetinde³² أَهْلَ الْبَيْتِ münâdâsı ile melekler arasındaki manevî yakınlıktan dolayı nidâ edatı hazfedilmiştir. Aşağıdaki iki ayette de aynı durum söz konusu olduğu için nidâ harfi hazfedilmiştir.

“Ey Ehl-i Bey! Rıd Allah'ı! İyide b' E' n'k' r'j's' a' h' l' a' l' i' y' i' v' t' p' h' r' k' m' t' a' z' h' i' r' a' Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor³³.

“Ey Davud ailesi! Şükredin. Kullarımdan şükreden azdır!”³⁴

Nidâ edatının hazfedildiği durumlar:

Aşağıdaki durumlarda لَ nidâ edatı hazfedilebilir³⁵.

a. Özel isimde: Özel isimlerde nidâ edatı hazfedilebilir. Örneğin, يَوْسُفُ يَا يَوْسُفُ يَا يَوْسُفُ “Yusuf, kendine dikkat et”.

b. Muzâf: Örneğin, يَا عَبْدِ اللَّهِ “Abdullah, gel”, cümlesinde, مِزْوَفْ muzâf kelimesinden önce nidâ edatı hazfedilmiştir.

يَا رَبَّنَا إِنَّا أَعْطَيْنَا رِبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِيصَابًا مِمَّا كَانَتْ عَلَى الَّذِينَ رَبَّنَا يَا رَبَّنَا إِنَّا أَعْطَيْنَا رِبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِيصَابًا مِمَّا كَانَتْ عَلَى الَّذِينَ رَبَّنَا “Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi

³¹ Nisâ, 4/133

³² Hüd, 11/73

³³ Ahzâb, 87/33

³⁴ Sebe, 34/13

³⁵ Mahmûd Matrâci, *fi'n-Nahv ve Tatbîkâtihî*, Daru'n-Nehda, Beyrut, 2008, s.408; el-Galâyîni, *Cami'ü'd-Durûsi'l-'Arabiyye*, III, s.117.

bize de ağır bir yük yükleme”, ayetinde³⁶, مُنَادَا münâdâsı, muzâf olarak geldiği için nidâ edatı hazfedilmiştir. Bu ayette مُنَادَا münâdâsı, üç kere geçmektedir.

c. أَيُّهَا edatlarından önce nidâ edatı hazfedilebilir. أَيُّهَا edatından önce nidâ edatı hazfedilmiştir. القائلان بالأمر “Ey işi icrâ eden kişi!” cümlesinde أَيُّهَا edatından önce nidâ edatı hazfedilmiştir.

Nidâ edatının hazfedilmediği durumlar:

Gramer kaynaklarında nidâ edatının aşağıdaki durumlarda hazfedilmeyip, zikredilmesi gerektiği belirtilmiştir³⁷. Bunlar:

1. **Allah lafzında:** يَا اللَّهُ أَرْحَمَ لِي “Ya Allah, bana merhamet et!”.

2. **Nekre-i maksûde:** يَا طَالِبِ بُونِ اجْتَهِدُوا “Ey öğrenciler çalışın!”.

3. **Nekre-i gayr-i maksûde:** يَا عَالِمِي بُونِ اسْتَرِحُوا “Ey oyuncular, istirahat edin”.

4. **İşâret isminde:** يَا هَذَا أَعْلَى “Ey bu, adaletli ol”.

5. **İstigâse:** يَا لِلَّهِ لِلْمُؤْمِنِينَ “Allah’ım müminlere yardım et”.

6. **Teaccüb:** يَا لِلْبَدْرِ “Muazzam bir dolunay”.

7. **Nüdbe:** يَا مُحَمَّدَاهُ “Vay Muhammed”.

8. Münâdâ muhatap zamiri olduğunda:

يَا أَنْتَ يَا خَيْرَ النَّعَاةِ لِمُهَيِّ “Ey sen, ey hidayete davet edenlerin en hayırlısı”. Muhatap zamiri dışındaki zamirler, münâdâ olamazlar.

Münâdânın hazfi:

Münâdâ, sadece ya edatından sonra hazfedilebilirken,

³⁶ Bakara, 2/286

³⁷ Hasen ‘Abbâs, *en-Nahvu’l-Vâfi*, IV, s. 7; es-Sâmerrâ’î, *Me’âni’n-Nahv*, IV, s. 277.

diğer edatlardan sonra hazfedilmesi söz konusu değildir³⁸. Münâdânın hazfedildiği yerler şunlardır;

1. Temennîden önce: يَا لَيْتَ نَبِيَّ عَالِمًا “Keşke alim biri olsaydım”, cümlesinde temennî ifadesinden önce münâdâ hazfedilmiştir. Takdiri: يَا لَيْتَ نَبِيَّ عَالِمًا “Ey kavmim keşke alim biri olsaydım”, şeklindedir.

2. edatından önce: يَا رَبِّ كَاسِيَةً فِي الدُّنْيَا عَارِيَةً فِي الْآخِرَةِ “Dünyada nice elbiseli kişi, ahirette çıplaktır”, cümlesinde, رَبِّ edatından önce münâdâ hazfedilmiştir.

Takdiri: يَا رَبِّ كَاسِيَةً فِي الدُّنْيَا عَارِيَةً فِي الْآخِرَةِ şeklindedir.

Münâdâ Çeşitleri

Münâdâ, müfred alem, nekre-i maksûde, muzâf, şebîh bi'l-muzâf ve nekre-i gayr-i maksûde münâdâ olmak üzere beş kısma ayrılmaktadır. Bu münâdâları üç farklı şekilde kategorize etmek mümkündür.

A. Mebnilik-Mu'reblik Açısından Münâdâ

Münâdâyı, mebnîlik-mu'reblik açısından iki kısma ayırmak mümkündür³⁹. Bunlardan, müfred alem ile nekre-i maksûde münâdâ merfû oldukları hal üzere mebnîdir. Muzâf, şebîh bi'l-muzâf ve nekre-i gayr-i maksûde münâdâ ise, mu'reb olup, mansuptur.

1. Mebnî Münâdâ: Mebnî münâdâlar, daima merfû oldukları hâl üzere mebnîdir. Merfuluk alametleri ise, damme, و veya ِ dır.

a. Müfred özel isim (alem): Müfred ile maksat, özel

³⁸ İbn Ye'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, I, s.262; Mahmûd Matrâcî, *fi'n-Nahv ve Tatbikâtihî*, s.419.

³⁹ İbn Ye'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, I, s.261; Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâ'idu'l-Esâsiyye*, s.228.

isim ve nekre-i maksûddur⁴⁰. Özel isim münâdâ, merfuluk hali üzere mebnidir. يَا عَلِيُّ لَا تَلْعَبْ بِالْكُرَةِ “*Ali, top oynama*” cümlesinde, يَا nidâ edatı, عَلِيُّ ise, münâdâ, damme üzere mebnî, mahallen mansûb, hazfedilmiş fiilin mefûlün bihidir. Takdiri, أَنَادِي dir.

يَا أَيُّهَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرٌ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَدْرُودٍ
“(Melekler dediler ki): Ey İbrahim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin (azap) emri gelmiştir. Ve onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir!”, ayetinde⁴¹, إِبْرَاهِيمُ müfred özel ismi, münâdâ, damme üzere mebnî, mahallen mansûb, hazfedilmiş fiilin mefûlün bihidir. Takdiri, أَنَادِي dir.

Münâdânın aslı mebnî ise, harekesi mebnî olduğu hal üzere kalır. İrabı ise, mukadder damme üzere mebnî olur. Mebnî münâdâ, mebnî özel isim, ism-i işaret, munfasıl zamir, ism-i mevsul, ism-i maksûr, ism-i menkûs şeklinde gelir. Ayrıca münâdâ ابن ve بنت kelimelerine mevsuf olursa, münâdâ, damme üzere mebnî olur⁴².

يَا سَيِّدِي إِنَّكَ كَبِيرٌ
“Ey Sibeveyh sen büyük bir alimsin” cümlesinde, سَيِّدِي özel ismi, mukadder damme üzere mebnîdir. Dammenin ortaya çıkışını, mebniliğin son harekesi engellemiştir.

يَا هَذَا أَطِعْ أَبَاكَ
“Ey şu kişi, babana itaat et”, cümlesinde, هَذَا ism-i işareti, mukadder damme üzere mebnîdir. Dammenin ortaya çıkışını, mebniliğin son harekesi engellemiştir.

يَا أَنْتَ أَطِعْ أَبَاكَ
“Ey sen, babana itaat et”, cümlesinde, أَنْتَ muhatap zamiri, mukadder damme üzere mebnîdir.

يَا مَنْ غَفَرَ الذُّنُوبَ
“Ey günahları affeden kimse”, cümlesinde,

⁴⁰ Fâdîl es-Sâmerrâî, *Me‘ânî'n-Nahv*, IV, s. 282.

⁴¹ Hud, 11/76

⁴² Mahmûd Matrâcî, *fi'n-Nahv ve Tatbikâtihi*, s.408

من ism-i mevsulü, mukadder damme üzere mebnîdir.

يَلْظُهُ أَنْتَ بِهِ لِتَنْسِكَ “Ey Murteza kendine dikkat et”, cümlesinde, مرتضى ism-i maksûru, mukadder damme üzere mebnîdir.

يا قاضي اعْلُ “Ey hakim, adaletli ol”, cümlesinde, قاضي ism-i menkusu, mukadder damme üzere mebnîdir.

يا خالد بن عامر “Ey Halit b. Âmir, cümlesinde, خالد özel ismi, بن kelimesine mevsuf olduğu için, mukadder damme üzere mebnîdir.

b. Nekre-i maksûde münâdâ: Aslı nekra iken, nidâ ile kapalılığı giden ve belirli hale gelen münâdâya, nekre-i maksûde münâdâ denilmektedir. Bu münâdâ, müfred, tesniye ve cemiyi kapsar. Nekre-i maksûde münâdâ, marife olup, marifelik ve damme üzere mebnîlik açısından müfred alem münâdâya benzetilmiştir. Bu münâdâ, tenvin almaz ancak şiir zarureti durumlarında tenvin alabilir⁴³.

يا رجال اتقوا أعمالكم “Ey adamlar, işlerinizi iyi yapın” cümlesinde, رجال kelimesi, münâdâ formuna girmeden evvel nekra iken, münâdâ ile marife haline gelmiştir. رجال kelimesi, münâdâ, damme üzere mebnî, mahallen mansûb, hazfedilmiş fiilin mefûlün bihidir. Takdiri, أنادي dir.

يا عابثون استريحوا “Ey oyuncular, istirahat edin” cümlesinde, عابثون kelimesi, münâdâ formuna girmeden evvel nekra iken, münâdâ ile marife haline gelmiştir. عابثون kelimesi, münâdâ, damme üzere mebnî, mahallen mansûb, hazfedilmiş fiilin mefûlün bihidir. Takdiri, أنادي dir.

Aşağıdaki beyitte, birinci مطر münâdâsının, tenvin almaması gerekirken, kafiye uyumu için tenvin almıştır. İkinci

⁴³ Hasen ‘Abbâs, *en-Nahwu’l-Vâfi*, IV, s.22

مطرٌ özel isminde ise tenvine ihtiyaç duyulmamıştır⁴⁴.

وليس عليك يا مطر السلام	مُ اللهُ يا مطرٌ عليها
“Ey yağmur, Allah’ın selamı onun üzerine olsun. Ey Matar sana selam yoktur.	

2. Mu’reb Münâda: Mu’reb münâdâ ise, muzâf, şebîh bi’l-muzâf ve nekre-i gayr-i maksûde münâdâ olmak üzere üç kısımdır ve mansuptur.

a. Muzâf: Hem lafzî hem de manevî izafetin münâdâ olması durumunda, münâdâ mansup olur. Muzâf münâdâda, muzâfün ileyh muhatap zamirinin dışında bir kelime olmalıdır⁴⁵. Lafzî izafet, يا جامع الناس يوم القيامة “Ey insanları kıyamet günü cemedecek kimse!”, ifadesinde, جامع lafzî izâfeti, münâdâ, mansuptur. Hazfedilmiş bir fiilin mefûlün bihidir. Takdiri, أنادي dir. Manevî izafet, يا صلاح الدين أنس “EySalahattin, ders çalış” cümlesinde, صلاح manevî izâfeti, münâdâ, mansuptur. Hazfedilmiş bir fiilin mefûlün bihidir. Takdiri, أنادي dir.

﴿Resulüm﴾: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının, ayetinde⁴⁶, يا أيُّها المؤمنون اتَّقُوا رَبَّ muzâfının, muzâfün ileyhi hazfedildiği için takdiren mansuptur.

b. Şebîh bi’l-muzâf münâdâ: Âmilden sonra mâmûlu gelen ve anlamı tamamlanan yapıya şebîh muzâf denir. Burada âmiller ism-i fâil gibi müştak isimlerdir. Mâmûller ise, fâil, mefûlün bih, harf-i cer ve mecrûrudur⁴⁷. Şebîh bi’l-

⁴⁴ Hasen Abbâs, *en-Nahvu’l-Vâfi*, IV, s.22.

⁴⁵ İbnu’s-Serrâc, *el-Usûl fi’n-Nahv*, I, s.329; el-Mubberred, Ebu’l-‘Abbâs Muhammed b. Yezid, *el-Muktedab*, I, neşr. Muhammed ‘Azîme, ‘Alemlü’l-Kutub, Kâhire, tsz. s.175.

⁴⁶ Zümer, 39/10

⁴⁷ Hasen ‘Abbâs, *en-Nahvu’l-Vâfi*, IV, s.29.

muzâf münâdâ ise, münâdânın şebîh bi'l-muzâf olarak gelmesidir.

ياطلال جبلا أنت به “Dağa tırmanan kişi, dikkatli ol!” cümlesinde, ياطلال kelimesi, şebîh bi'l-muzâf münâdâdır, mansubtur. Kendisinden sonraki جبلا kelimesini mefûlün bih olarak almıştır. يلساف را الى انقره “Ey Ankara’ya yolculuk yapan kişi”, cümlesinde يلساف را kelimesi, şebîh bi'l-muzâf münâdâdır, mansubtur. Harf-i cer ve mecrur almıştır.

ياضاء عاك تابه “Ey kitabını kaybeden kişi” cümlesinde ياضاء عاك kelimesi, şebîh bi'l-muzâf münâdâdır, mansubtur. Kendisinden sonra gelen تابه kelimesini mefûlün bih olarak almıştır.

يا حسنا وجهه “Ey yüzü güzel kişi” cümlesinde حسنا kelimesi, şebîh bi'l-muzâf münâdâdır, mansubtur. Kendisinden sonra gelen وجهه kelimesini fâil olarak almıştır.

Ebu'l-‘Atâhiyye’nin (ö.211/826) aşağıdaki beytinde⁴⁸ (Münserih):

لَمُؤَادِيْنَ الْقُبْرِ وَرَمِ نَصْرِي	يَا مَآكِنَا بَاطِنِ الْقُبُورِ أَمَا
<i>Kabrin derinliklerinde kalan kişi! Kabre gelenler tekrar çıkabiliyor mu?</i>	

بَاطِنِ kelimesi, şebîh bi'l-muzâf münâdâ olup, مَآكِنَا kelimesini mefûlün bih olarak almıştır.

c. Nekre-i gayr-i maksûde: Münâdâ olmadan önce nekre olup, münâdâ olduktan sonra da birinin kastedildiği ve kapalılığın giderilmediği muayyen olmayan bir münâdâdır. Nekre-i gayr-i maksûde, önceki hâli nekra olduğu gibi, münâdâ olduğunda da nekradır. Bu özelliği ile nekre-i gayr-i maksûde, nekradır ve tenvin alır. Bu tür

⁴⁸ Ebu'l-‘Atâhiyye, *Divân*, Mecid Tarid, Dâru'l-Kutubi'l-‘Arabî, Beyrut, s.146.

münâdâda, muhatap belli olmayıp genel bir hitaptır. Örneğin, يا عاقلاً تَذَكَّرِ الآخِرَةَ, “Ey akıllı kişi, ahireti hatırla” cümlesinde عاقلاً kelimesi, nekre-i gayr-i maksûde münâdâdır, mansubtur.

ياظالماً حَاتِبَ صُرِّ فِي الْعَوَاقِبِ “Ey zâlim kişi, akibetini düşün” cümlesinde ياظالماً حَاتِبَ kelimesi, nekre-i gayr-i maksûde münâdâdır, mansubtur. يا شاتماً إِنَّ الدَّهْرَ خَوَّانٌ “Ey feleğe kötü söyleyen kişi, zaman değişkendir” cümlesinde شاتماً kelimesi, nekre-i gayr-i maksûde münâdâdır, mansubtur.

B. Müfred-Terkip Açısından Münâdâ

Münâdâ, müfred ve terkip açısından da kategorize edilebilir. Münâdâ konusunda müfred kavramı, özel isim (alem), nekre-i maksûde ve nekre-i gayr-i maksûdeyi içerir. Aynı zamanda münâdâ müfredlik, münâdânın muzâf ve şebîh bi'l-muzâf olarak gelmemesini ifade eder. Burada müfredin zıddı, muzâf ve şebîh bi'l-muzâftır. Terkip olan münâdâ ise, muzâf ve şebîh bi'l-muzâf münâdâyı kapsamaktadır.

يا فريدُ اذهبْ إلى السوقِ “Ferit! Çarşıya git” (Özel isim-Müfred)

يا صلاحَ الدينِ ادرسْ “Salahattin! ders çalış” (Muzâf-terkip)

يا يلسافُ را الى انقرة “Ey Anakara’ya yolculuk yapan kişi” (Şebîh bi'l-muzâf-terkip)

Müfred özel isim, müfred özel ismi kapsadığı gibi, tesniye ve cemi özel isimleri de kapsar⁴⁹. Tesniye ve cemi olan özel isim münâdâ, merfu olduğu hal üzere mebnîdir.

يا صالحونَ تَمَسَّكُوا بِالْفَضِيلَةِ “Ey Salihler, erdeme tutunun”, cümlesinde, يا صالحونَ تَمَسَّكُوا بِالْفَضِيلَةِ, ا üzere mebnîdir. يا صالحونَ تَمَسَّكُوا بِالْفَضِيلَةِ, ا üzere mebnîdir. يا صالحونَ تَمَسَّكُوا بِالْفَضِيلَةِ, ا üzere mebnîdir. يا صالحونَ تَمَسَّكُوا بِالْفَضِيلَةِ, ا üzere mebnîdir.

⁴⁹ Hasen ‘Abbâs, *en-Nahwu’l-Vâfi*, IV, s.11.

üzere mebnîdir.

C. Âkil ve Gayr-i Âkil Münâdâ: Münâdâyı âkil ve gayr-i âkil varlıklara hitap şeklinde de kategorize etmek mümkündür. Münâdâda aslolan akıllı varlıklara hitap edilmesidir. Âkil varlıklarda seslenilen kelime özel isim olduğu gibi, sıfat kökenli kelimeler vs. de olabilir. Münâdâ'nın gayr-i âkil varlıklar için kullanımı, fazla yaygın olmamakla birlikte Kurân-ı Kerim'de bazı ayetlerde görülmektedir;

وَقَالَ لِيْلُؤْنِ اَبْلَعِي مَاءَ كِ وَبِ اَسْمَاءُ اَقْلَعِي وَغِيْضِ الْمَاءِ وَقُضِيَ الْاَمْرُ وَاسْتَوَتْ اِلَيَّْ الْجُوهِيَّ “Ey yer suyunu yut! Ve ey gök (suyunu) tut! denildi. Su çekildi; iş bitirildi; (gemi de) Cûdî (dağının) üzerine yerleşti”, ayetinde⁵⁰, yeryüzüne ve gökyüzüne çağrı yapılmıştır.

“Biz: 'Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve zararsız ol' dedik”, ayetinde⁵¹ ateşe seslenilmiştir.

Aşağıdaki beyitte İmruu'l-Kays, geceye seslenmiştir⁵². (Tavîl):

بصيح وما الإصباح منك بأمثل	ألا أيها الليل الطويل ألا انجلي
<i>Ey uzun gece! açılıp sabah olmaz mısın? Gerçi sabah da senden daha hayırlı olmayacak.</i>	

Aşağıdaki beyitte de şâir, gece, uyku ve sabaha seslenmiştir⁵³. (Müctes)

صَبْحٌ قَبْلَ لَا تَطْلُعُ	طُلُّ يَا نَوْمُ زَلُّ
<i>Ey gece uza! Ey uyku git! Ey sabah dur, doğma!</i>	

Münâdânın Nahiv İlmindeki Yeri

⁵⁰ Hüd, 11/44

⁵¹ Enbiyâ, 21/69

⁵² İmruu'l-Kays, *Dîvân*, s.43.

⁵³ Hasen 'Abbâs, IV, s.9.

Münâda, Arap dilinde yaygın bir ifade biçimi olarak kullanılmakla birlikte, nahiv açısından direkt bir öge değildir. Münâdâ, nahiv ilminde fiili hazfedilmiş mefûlün bih ögesidir. Nidâ edatı hazfedilsin veya edilmesin münâdâ, hazfedilmiş bir fiille irtibatlıdır.

فَإِلَّا يَأْتِيَنَّكَ الْمَوْتُ أَتَىٰ لَكَ هَذَا هَلَّا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ “Zekeriya (as) “Ey Meryem, bu sana nereden geliyor? deyince; o da: Bu, Allah tarafından” dedi”, ayetinde⁵⁴, مَوْتٌ kelimesi, münâdâ, damme üzere mebnî, mahallen mansup, hazfedilmiş bir fiilin mefûlün bihidir. Takdiri, أُنَادِي veya أَدْعُو fiilidir.

يَا أُخْتُ هَؤُلَاءِ مَا كَانَ أَبُوكَ أَمْرًا سَوِيًّا وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بِغَيْرِيًّا “Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz değildi”, ayetinde⁵⁵, أُخْتٌ kelimesi, münâdâ, muzâf olduğu için mansup, hazfedilmiş bir fiilin mefûlün bihidir. Takdiri, أَدْعُو veya أُنَادِي fiilidir. Dolayısıyla Arapçada, münâdâlar bağımsız cümlelerdir. Ancak fiilleri vucûben hazfedilir. Nidâ harfleri de hazfedilen fiilin yerine geçer. Örneğin, يَا خَالِدٌ “Ey Halit” ifadesi, fiili hazfedilmiş bir cümledir.

Nidâ harfinin, münâdânın âmili konumunda olduğu da belirtilmiştir. Bu görüşe göre, münâdâyı mansup yapan âmil, fiil değil, nidâ harfleridir⁵⁶. Bu konuda iki görüş ortaya konulmuştur. Birincisi, âmili gizli bir fiildir. İkincisi, âmili nidâ harfidir.⁵⁷ Ancak münâdânın âmilinin fiil olduğu görüşü yaygındır.

Nahiv ilmi açısından münâdâ ile ilgili bazı özellikler:

a. Münâdânın ibtidâiyye cümle oluşu: Münâdâ, haz-

⁵⁴ Âl-i İmrân, 3/37

⁵⁵ Meryem, 19/28

⁵⁶ Mahmûd Matrâcî, *fi'n-Nahv ve Tatbikâtihi*, s.408.

⁵⁷ el-Galâyîni, 2005, III, 109

fedilmiş fiili ile birlikte, ibtidâiyye cümlesidir⁵⁸. Örneğin, يا فريد ya ferid, اذهب إلى السوق “Ferit! Çarşıya git” cümlesinde, يا فريد ya ferid ifadesi, ibtidâiyye cümlesidir, iraptan mahalli yoktur. Bağımsız bir cümledir. اذهب إلى السوق cümlesi ise, yeni bir cümledir. İkinci cümlenin, birinci cümleyle anlam yönünden sıkı bir irtibatı varken, irap yönünden bir irtibatı bulunmamaktadır.

يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرٌ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَوْدٍ
“(Melekler dediler ki): Ey İbrahim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin (azap) emri gelmiştir. Ve onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir!” ayetinde⁵⁹ de يَا إِبْرَاهِيمُ ya ferid ifadesi, ibtidâiyye cümlesidir. İraptan mahalli yoktur. اَعْرِضْ عَنْ هَذَا cümlesi ise, yeni bir cümledir. Birinci cümleyle irap yönünden bir irtibatı bulunmamaktadır.

b. Münâdâdan sonraki cümlenin istinâfiye cümle oluşu: Münâdâ, ister nidâ harfiyle ister nidâ edatı olmaksızın gelsin, bu yapının ibtidâiyye cümlesi olduğunu, münâdâdan sonra gelen cümlenin ise yeni bir cümle olduğunu belirtmiştik.

Arapçada bir cümlenin, kendisinden önceki cümle ile irap yönüyle irtibatlı olmamasına istinâfiye cümlesi denilmektedir. Münâdâ’da aynı durum söz konusudur. Münâdâdan sonra gelen yeni cümle, istinâfiye cümlesidir. İraptan mahalli yoktur⁶⁰.

Örneğin, يا صلاح الدين أدرس ya salâh el-dîn ad-rs “Salahattin! ders çalış” cümlesinde, يا صلاح kelimesi, münâdâ, hazfedilmiş bir fiilin mefûlün bihidir. Nidâ harfi, fiil, fâil ve mefûlün bih, ibtidâiyye cümlesi olup, iraptan mahalli yoktur. ادرس cümlesi ise istinâfiye

⁵⁸ el-Galâyîni, Cami’u’d-Durûsi’l-‘Arabiyye, III, s. 214.

⁵⁹ Hud, 11/76

⁶⁰ el-Galâyîni, Cami’u’d-Durûsi’l-‘Arabiyye, III, s.214.

cümlesi olup, iraptan mahalli yoktur.

Arapçada münâdâ ve münâdâdan sonra gelen cümle-
nin ayrı cümle oluşu nahiv ve belâgat açısından dikkat çeki-
cidir. Nahiv açısından iki yapı arasında öge irtibatı kurul-
mamış; bağımsız cümleler kabul edilmiştir. Belâgat açısın-
dan ise, tek kelimededen oluşan münâdâ, bir cümle olarak
kabul edilmiştir.

c. Münâdânın inşâî cümle oluşu: Münâdâ, talep bil-
dirdiği için inşâî cümle konumuna gelmiştir. Halbuki bu
cümlelerin aslı, fiil takdiriyle haberî cümledir⁶¹. *يا خالد* “*Ey Ha-
lit*”, ifadesi, talep bildirdiği için inşâî cümledir. Bu cümlelerin
takdiri ise: *أنادي خالداً* “*Halid’e sesleniyorum*” *أنادي* takdiri ile
birlikte yeni cümle, hüküm belirttiğinden dolayı ihbârî cüm-
ledir.

Harf-i Tarifle Münâdâ

Müfred alem münâdâ, özel isim olduğu için marifedir.
Bu nedenle harf-i tarife ihtiyaç duymaz. Nekre-i maksude
münâdâ ise, *يا رجل* ifadesinde olduğu gibi karşımızda belli bir
kişiye hitap edildiği için marife kabul edilmiştir. Hatta *يا رجل*
ifadesi ile *يا أيها الرجل* ifadesi marifelik açısından aynı konumda-
dır. *يا رجل* nekre-i maksude münâdâ, marife olduğu için
tenvin almaz⁶².

Genel manada münâdâ direkt harf-i tarif almaz. Eğer
münâdânın, harf-i tarifli kullanılması istenirse ve müzekker-
se *أي*; müennes ise *أيّة* kelimesinden sonra harf-i tarifli olarak
kullanılır. Bu kelimeler aynı zamanda münâdânın yerine
geçer ve gerçek münâdâ bu edatlardan sonra bedel konu-
munda bulunur. Örneğin, *يا أيها الرجل* cümlesinde *أي* edatı gö-

⁶¹ Hasen ‘Abbâs, *en-Nahvu’l-Vâfi*, IV, s.10

⁶² Fâdil es-Sâmerrâî, *Me‘âni’n-Nahv*, IV, s. 283

rünüşte münâdadır. Gerçekte münâdânın الرجل kelimesi olduğunu söylemek mümkün ise de irap uygulamasında أَيُّ münâdâ, kendisinden sonra gelen isim ise bedeldir⁶³.

أيُّ edatının münâdâya anlam etkisi:

a. Tazim: أَيُّ edatı, münâdâya tazim anlamı katar⁶⁴.

يا أَيُّهَا الْمَلِكُ “Ey (yüce) melik”; يا أَيُّهَا الْعَزِيزُ “Ey Aziz” münâdâsı, marife olmakla birlikte أَيُّ edatının ortaya koyduğu tazim manası yoktur⁶⁵. أَيُّ edatına tenbih ve lafzî güzellik katması amacıyla هَا harfi eklenir.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ “Ey yüce Peygamber! Sana ve sana uyan müminlere Allah yeter”, ayetinde⁶⁶, يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ ifadesi ile Hz. Muhammed’in (as) şanı yüceltilmiştir.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا مَحْزَنَ لَكَ الْإِنِّينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الْإِنِّينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ “Ey yüce Resûl! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla «inandık» diyen kimselerin hali seni üzmesin”⁶⁷, ayetinde de aynı durum söz konusudur.

يَا الْكَافِرِينَ أَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَاتُ أَنْ لَا يَأْتِيَهُمُ الْغُفْرَانُ أَجْعَلِي إِلَىٰ رَبِّكَ رَاضِيَةً مُّضِيَّةً فَأَدْخِلِي فِي عِبَادِي وَأَدْخِلِي جَنَّتِي “Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!”, ayetinde⁶⁸ ise münâdâ müennes olduğu için أَيَّةُ müennes olarak gelmiştir. Bu ayette de tazim manası bulunmaktadır.

b. Münâyı muhatap alıp, önemseme: أَيُّ edatı, münâdâyı muhatap alıp onu önemseme durumu da ifade

⁶³ Fâdıl es-Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, IV, s.284

⁶⁴ Fâdıl es-Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, IV, s.285

⁶⁵ Fâdıl es-Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, IV, s.285

⁶⁶ Enfâl, 8/64

⁶⁷ Mâide, 5/41

⁶⁸ Fecr, 89 /27-30

eder⁶⁹. *“Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz. Umulur ki, böylece korunmuş (Allah'ın azabından kendinizi kurtarmış) olursunuz”,* ayetinde⁷⁰, Allah-ü Teala, bütün insanları muhatap alarak, kendisine kulluk yapılmasını istemektedir.

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ De ki: *Ey kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam”,* ayetinde⁷¹, kafirlere, normal bir hitap söz konusudur.

أَيُّ yerine işâret ismi ile de harf-i tarifli münâdâ yapılır. *“Ey kadın dur!”* يا هذه المتأق في; *“Ey adam dur!”* هذا الرجل ق ف.

Münâdânın harf-i tarif aldığı yerler:

Münâdâ genel olarak harf-i tarif almamakla birlikte aşağıdaki durumlarda harf-i tarif alır⁷³.

a. Lafza-i celâl: Lafza-i celâl, münâdâ olduğunda harf-i tarif alır.

Örneğin, يا الله سبحانه أنت القادر على كل شيء, *“Ey Allah! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim ki senin her şeye gücün yeter”*. الله lafzı, münâdâda bu haliyle fazla kullanılmaz. الله lafzının münâdâda, اللهم şeklinde kullanımı oldukça yaygındır⁷⁴. اللهم lafzının sonundaki م harfi, يا edatından bedel olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla, اللهم lafzının başına nidâ edatı geçmez⁷⁵.

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكِ الْمَلِكِ ثَقِي الْمَلِكِ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمَلِكِ مَنْ تَشَاءُ De ki:

⁶⁹ Fâdîl es-Sâmerrâî, *Me‘âni’n-Nahv*, IV, 285.

⁷⁰ Bakara, 2/21

⁷¹ Kafirûn, 109/1-2

⁷² es-Sâmerrâî, *Me‘âni’n-Nahv*, IV, 285.

⁷³ Hasen ‘Abbâs, *en-Nahvu’l-Vâfî*, IV, 31.

⁷⁴ Hasen ‘Abbâs, *en-Nahvu’l-Vâfî*, IV, 31.

⁷⁵ Fâdîl es-Sâmerrâî, 2011, IV, 281.

'Mülkün sahibi olan Allah'ım! Mülkü dilediğine verirsin; dilediğinden çekip alırsın", ayetinde⁷⁶, اللَّهُمَّ lafzı münâdâdır, hazfedilmiş bir fiilin mefûlün bihidir.

اللَّهُمَّ lafzı, münâdâ konumundan çıkararak farklı iki anlamda kullanılır⁷⁷.

1. Tekîd ifade etmesi: اللَّهُمَّ lafzı, bir soruya verilen cevabın dinleyicide tam etki etmesi için getirilir. "أحالد قائم؟" *Halit ayakta mıdır?* sorusuna cevaben نعم اللَّهُمَّ "Evet, evet" şeklinde; ya da لا اللَّهُمَّ "Hayır, hayır" şeklinde cevap verilebilir.

2. Nâdir anlamında kullanılması: اللَّهُمَّ lafzı, muhataba bir işin nâdir ve az yapıldığını ifade etmek için kullanılır. أنا لا أُوَكُّكَ اللَّهُمَّ إِلَّا أَنْ تُؤَنِّي "Seni ziyaret edemiyorum. Sen de beni nadiren ziyaret ediyorsun", cümlesinde إِلَّا اللَّهُمَّ ifadesi nâdir anlamında kullanılmıştır.

b. Münâdâ'nın bir şeye benzetilmesi: Münâdâ bir şeye benzetilip, benzetilen şey münâdâ yerine geçerse harf-i tarif alır. Burada benzetme yönü de belirtilmelidir.

البلبل "Ey nağme ve ses yönüyle bülbül gibi olan kişi, bizi coştur", cümlesinde, البلبل kelimesi, benzetme yapılmış bir münâdâdır. Benzeyen, insan, benzetilen bülbül, benzetme yönü ise ترنيمًا وتغريدا kelimeleridir.

يا الشافعي فقها سر علي نهجه "Fıkıh yönünden İmam Şâfi'ye benzeyen kişi, onun yolundan git".

c. İstigâse: Zorluk ve sıkıntı durumunda kullanılan münâdâ çeşididir. Münâdânın (müstegâs) başına harf-i cer ve harf-i tarif getirilir⁷⁸. يَا أَبَا دَاوُدَ "Baba, oğluna yardım et!"

d. Harf-i tarifli ism-i mevsul: Harf-i tarif alan ism-i

⁷⁶ Âl-i İmrân, 2/26

⁷⁷ es-Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, IV, 281

⁷⁸ es-Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, IV, 281

mevsullerin bu takıları, münâdâ durumunda kalır.

الذي “*Ey mektup yazan kişi!*” cümlesinde, الذي كُتِبَ الرسالةً
ism-i mevsûlü harf-i tariflidir.

e. Harf-i tarifile başlayan isim cümlesinden nakledilen
alem nidâsı: الرجل زارع “*Adam ekmektedir*” cümlesine يا edatı
getirerek, menkûl alem suretiyle harf-i tarifi korunur.

الرجل زارع “*Ey zirai mahsul eken kişi, Allah’ın
bereketi üzerine devam et*”, cümlesinde, الرجل kelimesinin ba-
şındaki marifelik harfi tarifi, menkul alem haline dönüşmüş
ve anlam da değişmiştir.

f. **Özel isimlerin başındaki harf-i tarifler:** Özel isim,
harf-i tarif almamakla birlikte zâid olarak harf-i tarif alabilir.
Bu durumdaki münâdâların harf-i tarifi kalır⁷⁹.

Örneğin, يا الصاحب بن عبَّاد أنت وزير و أديب “*Ey es-Sâhib b.
‘Abbâd, sen vezir ve edipsin*”

g. **Şiir zarureti**⁸⁰: Şiirde أي edatı olmaksızın münâdâ
harf-i tarif alabilir⁸¹. Aşağıdaki beyitte,

ياكما أن تُعقبانا شرا	فيا الغلامان اللذان فرّا
<i>Ey kaçan iki genç! Sizi, kötülük yapmaktan sakındırırım.</i>	

الغلامان kelimesi, harf-i tarif alması gerekmezken, kafiye
uyumundan dolayı harf-i tarifli gelmiştir⁸². Aslı şöyledir: فيا
غلامان اللذان فرّا “*Ey kaçan iki genç!*”.

⁷⁹ İbn Fâris, Ebu’l-Huseyn Ahmed b. Zekeriyâ, *es-Sâhibî fi Fıkhî’l-Luga*,
neşr. Ömer Fârûk ed-Debbâg, Mektebetu’l-Meârif, Beyrut 1993, s.103

⁸⁰ Şiir zarureti konusunda bak. İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-‘Umde*, II,
s.270-287; el-Merzubânî, Ebû Ubeydullâh Muhammed b. İmrân, *el-
Muvaşşah*, neşr. Muhammed Ali el-Bicâvî, Nehdatu Mısır, Kahire, tsz,
s.122-126; el-Kazzâz, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. Ca’fer, *Kitûbu mâ
Yecûzu li’ş-Şâir fi’l-Darûre*, ed-Dâru’t-Tunusiyye, Tunus, 1971.

⁸¹ ‘Abbâs Hasen, *en-Nahvu’l-Vâfî*, IV, s.33.

⁸² ‘Abbâs Hasen, *en-Nahvu’l-Vâfî*, IV, s.33.

Mütekellim Yâ Zamirine Muzâf Olan Münâdâ

Mütekellim yâ zamirine muzâf olan münâdâda, zamir hazfedilebileceği gibi kalması da mümkündür⁸³. Ancak mütekellim zamirinin hazfedildiği durumlar daha fazladır. رَبِّ kelimesi ise, mütekellim zamirine muzaf olan münâdâ olduğunda, genellikle dile kolaylık ve zerafet sağladığı için mütekellim zamiri hazfedilir.

Örneğin, رَبِّ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَخَنِي مِنَ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ, *Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap; beni Firavun'dan ve onun (kötü) işinden koru” demişti*, ayetinde⁸⁴, رَبِّ muzâfında zamir hazfedilmiştir. Münâdâ ise kesralı olarak kalmıştır.

De ki: *Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin!*, ayetinde⁸⁵ ise, يَا أَيُّهَا الْمُنَادِيسُ münâdâsına bitişen mütekellim zamiri hazfedilmemiştir. Bu durumda nidâ edatı da hazfedilmemiştir.

Bir zamanlar Musa, *Bir zamanlar Musa, kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın size (lütettiği) nimetini hatırlayın*, ayetinde⁸⁶ يَا قَوْمِ münâdâsına bitişen mütekellim zamiri hazfedilmiştir.

Münâdânın Tâbisinin İraptaki Konumu

Münâdâyâ tâbi olan kelimenin iraptaki durumu, münâdânın mebnilik ve mu'reblik durumuna göre değişiklik arz etmektedir⁸⁷. Bunlar şu şekilde ortaya çıkmaktadır;

a. Münâdâ mu'reb ise: Muzâf, şebîh bi'l-muzâf ve nek-

⁸³ es-Sâmerrâî, *Me'ânî'n-Nahv*, IV, s.286.

⁸⁴ Tahrîm, 66/11

⁸⁵ Zümer, 39/53

⁸⁶ Maide, 5/20

⁸⁷ Mahmûd Matrâcî, *fi'n-Nahv ve Tatbikâtihî*, s.421.

re-i gayr-i maksûde mu‘reb münâdâlar, mansup olduğu için tâbileri de mansûb olur.

يا امسافر را الى انقرة ومقيما فيها “Ey Ankara’ya yolculuk yapan ve orada ikamet edecek olan kişi”, cümlesinde, مقيما matufu mansûb olur.

b. Münâdâ mebni ise: Müfred özel isim ve nekre-i maksude mebnî münâdâlarda iki durum ortaya çıkmaktadır.

1. Münâdâ merfû olur, tâbisi mansup olur. يا ابراهيم خليل “Ey Allah’ın dostu İbrahim” ifadesinde, خليل tâbisi, ابراهيم münâdâsının lafzına değil, onun mefûlün bih olarak alması gereken mansubluk konumuna uyum sağlamıştır.

2. Tâbi, münâdâyâ uyum sağlayarak merfû olur. يا خالد الصادق “Ey sadık Halit” ifadesinde, الصادق tâbisi, münâdâyâ uyum sağlayarak merfû olmuştur.

“Katımızdan Davud’a lütufta bulunmuştuk: Ey dağlar, ilahisine katılın; ey kuşlar sizler de. Ona demiri yumuşatmıştık”, ayetinde⁸⁸, الطير matufu, المُنَادَى münâdâsının mahalline tâbi olarak mansup olmuştur.

Münâdânın matufunda farklı durumlar câizdir⁸⁹. Bunlar;

امرأة رجل (münâdâ marife; tâbi nekra)

امرأة يا رجلا (münâdâ, nekra; tâbi marife)

امرأة يا رجلا (her ikisi de nekra)

امرأة رجل (her ikisi de marife)

⁸⁸ Sebe, 34/10

⁸⁹ es-Sâmerrâî, *Me‘âni’n-Nahv*, IV, s. 287.

Münâdâ'da Terhîm

Terhîm, hafiflik ve kolaylık gibi amaçlarla müfred alem olan münâdânın sonunun hazfedilmesidir⁹⁰. يا حارث "Ey Haris!" terhîmle يا حار haline gelmektedir. يا مالك "Ey Malik!" terhîmle يا مال haline gelir. يا صاحبي "Ey Arkadaşım!" terhîmle يا صاح haline gelir.

Terhîm, hafiflik, kolaylık gibi amaçların dışında aşağıdaki amaçlar içinde kullanılır⁹¹.

a. Şiir zarureti: Şiir zaruretiden dolayı şairler, isimlerin son harfinde terhîm yapmışlardır. İmruu'l-Kays'ın aşağıdaki beytinde⁹²,

إِنْ كُنْتِ قَدْ أَزَيْتِ صَبِي فَأَجْمِ لِي	أَطْمَ مَهْلًا بِعَضِّ هَذَا التَّلْدُلِ
<i>Ey Fâtıma! nazlanmayı bırak! benden ayrılmaya karar verdiysen bana nazik davran!</i>	

فَاطِمَ kelimesi, فاطمة kelimesinden terhîm yapılmıştır.

b. Acil durum: Hastalık gibi acil durumlarda, isimlerin son harfi terhîm yapılabilir. Mesela, bir hastanın, Cafer'e acil bir şekilde veya takatsizlik içerisinde يا جعفُ demesi gibi. Takdiri, يا جعفر dir.

c. Alay etme: يا جعفُ "Ey Cafer" ifadesiyle, alay etmek amacı güdülebilir.

Münâdâ Konumunda Bulunan İfadeler

Arapçada, münâdâ konumunda olup onun irabını alan

⁹⁰ es-Se'âlibî, Ebû Mansûr Muhammed b. İsmâ'îl, *Fıkhü'l-Luga*, neşr. Yâsin Eyyubî, Mektebetü'l-'Asriyye, Beyrut, 2001, IV,79; G. Bergstrasser, *et-Tetavvuru'n-Nahvî*, neşr. Ramazan 'Abduttevvâb, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire, 1921, s.70; Nevin Karabela, *Arap Dilinde Terhîm*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:2004/2, Sayı:13, s.113.

⁹¹ Fâdil es-Sâmerrâî, *Me'ânî'n-Nahv*, IV, s.288

⁹² İmruu'l-Kays, *Divân*, s.32

bazı kavramlar bulunmaktadır. Bunlar, istigâse, nüdbe ve teaccübtür. Bu kavramlar, şekil açısından münâdâdan farklı olmakla birlikte, birine seslenme yönü itibariyle münâdâ kapsamı içinde ele alınmış ve irap olarak da münâda gibi hazfedilmiş gizli bir fiilin meful-ü bihi olarak kabul edilmiştir. Bunları kısaca ele alalım.

1. İstigâse: İstigâse yardım isteme anlamındadır⁹³. Zorluk ve sıkıntı durumunda yardım istemeyi ifade eden istigâse, münâdâya benzetilerek oluşturulan veciz bir üsluptur. İstigâse’de üç unsur bulunur; يا nidâ edatı, münâdâ yerine geçen müstegâs bih (yardım istenilen kişi) ve yardım konusu müstegâs lehtir⁹⁴.

“Ey insanlar, boğuluyorum” ifadesinde, يا nidâ edatı; harf-i cer ve mecrurdan oluşan للناس ifadesi, müstegâs bih/müstegâs (yardım istenilen kişi), للغريق ifadesi ise müstegâs lehtir (yardım konusu). للناس harf-i cer ve mecuru, nidâ edatına mütealliktir, mahallen mansub, müstegâstır. Müstegâs ise münâdâ konumundadır. ل harfi ceri, müstegâsın başına tekid amaçlı geçmektedir. للغريق ise, câr-mecrur, nidâ edatına mütealliktir.

“Ey hür insanlar, baskı altındaki insanlara yardım edin” cümlesinin irap durumu da aynıdır. İstigâse’de sadece ya edatı kullanılır ve hazfedilmez. Müstegâs harf-i tarifli gelir. يا لله للمؤمنين “Allah’ım müminlere yardım et”, ifadesinde de, istigâse üslûbu vardır.

İstigâse üslûbunda, “müstegâs”, münâdâ konumundadır. Münâdâ, istigâse üslûbunda kendi anlamının dışına çıkararak; hem biçim hem de zorluk, sıkıntı durumu ifade ettiği

⁹³ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, II, s.174.

⁹⁴ ‘Abbâs Hasen, *en-Nahvu’l-Vâfi*, IV, s.61.

için aslî anlamının dışına çıkmaktadır.

2. Nüdbe:

Nüdbe, münâdânın kapsamında olan acı, keder, sıkıntı gibi felaket durumlarını ifade eden bir üsluptur. Genellikle وا ifadesiyle bazen de يا nidâ edatıyla kullanılır. Nüdbenin münâdâ ile karışması ihtimali durumunda وا tercih edilir. Nüdbenin amacı, kısa ifade ile acıyı, felaketi, çaresizliği ortaya koymaktır. Nüdbede وا aslî edat, يا ise gayr-i aslidir. Nüdbede, nidâ edatının hazfedilmesi söz konusu değildir⁹⁵.

Bir bedevî, Hz. Osman'ın vefat ettiğini duyunca şöyle söylemiştir⁹⁶;

“Vay عثمان وا عثمان أتابك الله وأضاك فلقد كُتت عامر القلب بالإيمان Osman!, Vay Osman! Allah senin mükafatını bol versin ve senden razı olsun. Zira senin kalbin imanla doluydu”.

واعثمان ifadesinde وا nüdbe edatı, عثمان ise, mendûbtur, merfû, mahallen mansup, münâdâ konumundadır.

Hz. Ömer'e “Kıtlıkla yüz yüzeyiz” denilince, üzüntü ve acısını şöyle dile getirmiştir⁹⁷: “Vay Ömer!, “Vay Ömer”. عمر wa ifadesinde وا nüdbe edatı, عمر ise, mendûbtur.

3. Teaccüb ifade eden nidâ: Teaccüb ifade eden münâdâ, bir şey hakkında hayret, hayranlık ve şaşkınlığın ortaya konulması için kullanılır⁹⁸. “Muazzam bir güneş” ifadesinde, يا للمشمس harf-i cer ve mecruru, nidâ edatına mütealliktir. Mahallen mansup, münâdâ konumundadır. يا للمبدر ifadesinde, للمبدر harf-i cer ve mecruru,

⁹⁵ İbnu's-Serrâc, *el-Usûl fi'n-Nahv*, I, s.355; Hasen 'Abbâs, *en-Nahvu'l-Vâfi*, IV, s.69

⁹⁶ İbnu's-Serrâc, *el-Usûl fi'n-Nahv*, I, s.355; 'Abbâs Hasen, *el-Usûl fi'n-Nahv*, IV, s.70

⁹⁷ Hasen 'Abbâs, *en-Nahvu'l-Vâfi*, IV, s.70

⁹⁸ Hasen 'Abbâs, *en-Nahvu'l-Vâfi*, IV, s.69

nidâ edatına mütealliktir. Mahallen mansup, münâdâ konomundadır.

Teaccüb ifade eden münâdâ, harf-i cerli kullanıldığı gibi hazfedilebilir. Hazf durumunda, ismin sonuna elif getirilir. Ayrıca hâ-i sekte de getirilebilir.

يا بدره	يا بدر	ل لبدر
---------	--------	--------

Münâdânın bütün şartları, teaccüb ifade eden bu münâdâ için de geçerlidir.

Münâdânın Aslî Anlamının Dışında Kullanımı

Münada, bazen aslî anlamının dışına çıkararak değişik amaçlarda kullanılır. Bu durumları aşağıdaki şekilde kategorize etmek mümkündür:

a. Tezekkür (özlem duyma): Tezekkür, geçmişe özlem duyup onu yad etme anlamındadır. Aşağıdaki beyitte *يا منزلي* münâdâsı, tezökkür ifade etmektedir⁹⁹.

هل الازمن اللاتي مزين رواجع	با منزلي سلمى سلام عليكمما
<i>Selma'nın iki evi, sizlere selam olsun. Acaba geçen zamanlar geri döner mi?</i>	

b. İhtisâs: Mütekellim ve muhatap cemi zamirinden sonra mansub zâhir isme ihtisâs denir¹⁰⁰.

نحن - المعلمين - حريصون على مستقبل الأجيال "Biz öğretmenler, nesillerin istikbaline özen gösteririz", cümlesinde, *المعلمين* kelimesi, ihtisâs olup, *أحص* fiilinin mefûlün bih'idir. İhtisâs, nidâ üslûbuyla da gelebilir. Bu durumda, şekilsel olarak münâdâ, anlamsal olarak ihtisâs ortaya çıkmaktadır.

أنا أكرم الضيف أيها الرجل "Ben insan olarak misafire ikram"

⁹⁹ Hasen 'Abbâs, *en-Nahvu'l-Vâfi*, IV, s.70

¹⁰⁰ Mahmûd Matrâcî, *fi'n-Nahv ve Tatbikâtihi*, s.323

ederim” cümlesinde, *أَيْهَا الرَّجُلُ* ifadesi, şekilsel olarak nidâ-münâdâ, anlam olarak ihtisâstır.

c. Tevâzu: Nidâ üslûbuyla tevâzu anlamı da ortaya konabilir¹⁰¹.

أَنَا الْفَقِيرُ الْمَسْكِينُ أَيْهَا الرَّجُلُ “Ben insan olarak fakir ve kimsesizim”, cümlesinde, *أَيْهَا الرَّجُلُ* ifadesi, şekilsel olarak nidâ-münâdâ, anlam olarak tevâzu bildirmektedir.

d. Tehassür: Tehassür, insanın elinden kaçırdığı bir durumu talep edip arzulamasıdır¹⁰². *وَيَقُولُ الْكَافِرُ لَيْتَ تَخِي كُنتُ تَرَابًا*. “Kâfirler, “keşke toprak olsaydım”, der”, ayetinde¹⁰³ *يَا لَيْتَ تَخِي* ifadesi, şekilsel olarak münâdâ, anlam olarak tehassürdür.

كُنتُ تَرَابًا يَا لَيْتَ تَخِي يَا لَيْتَ قَوْمِي يَطَّحُونَنِي بِمَا غَفَرْتَنِي يَا لَيْتَ قَوْمِي يَطَّحُونَنِي بِمَا غَفَرْتَنِي يَا لَيْتَ قَوْمِي يَطَّحُونَنِي بِمَا غَفَرْتَنِي يَا لَيْتَ قَوْمِي يَطَّحُونَنِي بِمَا غَفَرْتَنِي “Keşke, dedi, Rabbinin beni bağısladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını kavmim bilseydi!”, ayetinde¹⁰⁴ de aynı durum söz konusudur.

e. Nedâmet: Nidâ üslûbu, nedâmet anlamı da ifade edebilir.

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَمْرَتَيْ عَلَيَّ مَا قَوَّطْتُ فِي حَبِّ اللَّهِ وَإِنْ كُنتُ لَمِنَ السَّاحِرِينَ “Kişinin: Allah’a yakınlık konusunda kusurlu davrandığım için bana yazıklar olsun! Gerçekten ben alay edenlerdendim”, ayetinde¹⁰⁵ *يَا حَمْرَتَيْ* ifadesi, şekilsel olarak nidâ-münâdâ, anlamsal olarak nedâmet belirtmektedir.

f. Şaşırtma: Nidâ üslûbu, şaşırtma anlamı da ifade edebilir¹⁰⁶.

لَا تَبْرَأُ يَا أَيُّهَا الْفَالَسُ وَأَنَا عَجُوزٌ هَذَا بَطِي شَيْءًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ

¹⁰¹ Hasen ‘Abbâs, *en-Nahvu'l-Vâfi*, IV, s.70

¹⁰² Hasen ‘Abbâs, *en-Nahvu'l-Vâfi*, IV, s.70

¹⁰³ Nebe,78/40

¹⁰⁴ Yâsin, 36/25-26

¹⁰⁵ Zümer, 39/56

¹⁰⁶ Hasen ‘Abbâs, *en-Nahvu'l-Vâfi*,IV, s.72.

him'in karısı:) Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey! dedi", ayetinde¹⁰⁷, اَوَّلَىٰ ifadesi, şekilsel olarak nidâ-münâdâ, anlamsal olarak şaşırma belirtmektedir.

Sonuç:

-Arapçada münâdâ, fiili hazfedilen mefulün bih konumundadır.

-Münâdâ, nidâ harfinden sonra bir kişiye seslenme, çağırma ifade eder. Münâdâ, muhatabın dikkatini toplayıp, ona söyleyeceği söze hazırlık yapmasını sağlar.

-Münâdâ, fiili hazfedilen beş mefulün ilki ve en önemlisidir.

-Münâdâ, âkil varlıklar için kullanıldığı gibi, gayr-i âkil varlıklar için de kullanılabilir.

-Münâdâ hazfedilmiş fiili ile beraber, ibtidâiyye cümlesi oluşturur ve kendisinden sonraki cümle ise istinafiye cümlesidir.

-Münâdâ yapılan isim, daha önce hüküm belirten ihbârî cümle iken, münâdâ ile birlikte talebî cümleye dönüşmektedir.

-İstigâse, nüdbe ve teaccüb ifade biçileri de münada kapsamındadır.

-Münâdâ, aslî anlamının dışında da kullanılabilir.

-Nidâ edatı isim, sıfat, harf ve fiilin başına geçebilir.

¹⁰⁷ Hûd,11/72

Kaynakça

- ‘Abbâs Hasen, *en-Nahvu’l-Vâfi*, I-IV, Dâru’l-Me‘ârif, Kâhire, tsz.
- ‘Abdulkâhir el-Curcânî, *Delâ’ilu’l-İ‘câz*, neşr. Mahmud Muhammed Şâkir, Mektebetu’l-Hâncî, Kahire, 1984,
- Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, İhyâ’u’t-Turâsi’l-‘Arabî, Beyrut, 1963.
- _____, *el-Kavâ’idu’l-Esâsiyye*, neşr. Ahmed Kâsım, el-Mektebetu’l-‘Asriyye, Beyrut, 1988.
- Ahmed Matlûb, *Mu‘cemu’l-Mustalahâti’l-Belâgiyye ve Tatavvurihâ*, II, Matba‘atu’l-Mecma’îl-İlmî, Bağdat, 1986.
- Ahmed Muhtâr-Mustafa en-Nahhâs-Muhammed Hamâse, *en-Nahvu’l-Esâsi*, Zâtu’s-Selâsîl, Kuveyt, 1994.
- Ebu’l-‘Atâhiyye, *Divân*, Mecîd Tarîd, Dâru’l-Kutubi’l-‘Arabî, Beyrut.
- Fâzıl es-Sâmerrâî, *Me‘âni’n-Nahv*, I-IV, Dâru’l-Fikr, Ammân, 2009.
- G. Bergstrasser, *et-Tetavvuru’n-Nahvî*, neşr. Ramazan ‘Abduttevvâb, Mektebetu’l-Hâncî, Kahire, 1921.
- İbn ‘Akîl, Behâuddîn Abdullâh, *Şerhu İbn ‘Akîl*, I-II, neşr. Muhyiddîn ‘Abdulhamîd, İhyâu’d-Turâsi’l-‘Arabî, Beyrut, tsz.
- İbn Fâris, Ebu’l-Huseyn Ahmed b. Zekerıyyâ, *es-Sâhibî fî Fikhi’l-Luga*, neşr. Ömer Fârûk ed-Debbâg, Mektebetu’l-Meârif, Beyrut 1993.
- İbn Hişâm el-Ensârî, *Mugni’l-Lebib*, neşr. Mâzin-Mubârek-Muhammed Hamdullâh- Sa’îd Efgânî, Dâru’l-Fikr,

Dimeşk, 1992.

_____, *Şerhu Katri'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ*, neşr. Muhyiddîn 'Abdulhamîd, Dersaadet, tsz.

İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mukrim, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1990.

İbn Reşîk, Ebû Ali Hasen el-Kayrevânî, *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'r ve Âdâbihî ve Nakdih*, I-II, neşr. Muhammed 'Abdulhamîd, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1982.

İbn Ye'îş, *Şerhu'l-Mufasssal li'z-Zemahşerî*, I-III, neşr. Seyyid Ahmed-'Abdulcevvâd 'Abdulganî, el-Mektebetu't-Tevfikkiye, Kahire, tsz.

İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl, *el-Usûl fi'n-Nahv*, I-II, neşr. el-Huseyn el-Fetlî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1999.

İmruu'l-Kays, *Dîvân*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1972.

Kazzâz, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ca'fer, *Kitûbu mâ Yecûzu li's-Şâir fi'd-Darûre*, ed-Dâru't-Tunusiyye, Tunus, 1971.

Karabela, Nevin, Arap Dilinde Terhîm, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:2004/2, Sayı:13.

Mahmûd Matracî, *fi'n-Nahv ve Tatbîkâtihî*, Daru'n-Nehda, Beyrut, 2008.

Merzubânî, Ebû 'Ubeydullâh Muhammed b. 'Imrân, *el-Muvaşşah*, neşr. Muhammed Ali el-Bicâvî, Nehdatu Mısır, Kahire, tsz.

Mubberred, Ebu'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd, *el-Muktedab*, I-II, neşr. Muhammed 'Azîme, 'Alemlü'l-Kutub, Kâhire,

tsz.

Muhammed el-Antâkî, *el-Minhâc*, Tebliğ Yay., İstanbul, 1985.

Mustafâ el-Galâyînî, *Cami'ü'd-Durûsi'l-'Arabiyye*, I-III, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 1983.

Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Yûsuf, *Miftâhu'l-'Ulûm*, neşr. Na'îm Zarzûr, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1983.

Sibeveyhi, Ebû Bişr 'Amr b. Osmân, *el-Kitâb*, I-V, neşr. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1988.

Suyutî, Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, I-II, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, tsz.

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. 'Ömer, *Esâsu'l-Belâga*, neşr. Abdurrahmân Mahmûd, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut.